

Návrh legislativní změny - pohřebné

Zadání

Cílem následujícího textu je zmapování současné legislativy týkající se nároku na pohřebné a rozvaha nad možnou legislativní změnou směřující k rozšíření nároku na pohřebné na rodiče, kteří se rozhodnout pohřbít plod po potratu nebo plod po umělém přerušení těhotenství.

Relevantní právní předpisy

- z. č. 372/2011 Sb., o zdravotních službách
- z. č. 256/2001 Sb., o pohřebnictví
- z. č. 117/1995 Sb., o státní sociální podpoře
- z. č. 89/2012 Sb., občanský zákoník

Struktura textu

1. Obecné shrnutí k pohřebnému
2. Vysvětlení stávající terminologie – fetální úmrtí
3. K právu na pohřbení po novelizaci z 2017
4. Návrh legislativní změny a jeho odůvodnění
5. Doplnění ustanovení § 47 zákona o státní sociální podpoře

1. Obecné shrnutí k pohřebnému

Pohřebné je jednorázová, peněžitá dávka spadající do subsystému sociálního zaopatření, tj. státní sociální podpory. Dávka je poskytována nezávisle na výši příjmu osoby, která je k ní oprávněna. Výše pohřebného je dlouhodobě neměnná, k roku 2022 se jedná o 5 000 Kč. Pohřebné poskytují krajské pobočky Úřadu práce ČR. Dávka je koncipovaná jako příspěvek na úhradu nákladů spojených s vypravením pohřbu, tj. nárok vzniká až s faktickým vypravením pohřbu, nikoliv se samotným právem pohřeb vypravit.

Pro rozebíranou problematiku je relevantní, že nárok na pohřebné dle stávající právní úpravy stanovuje dvě podmínky pro výplatu pohřebného.

1. Nárok vzniká dnem vypravení pohřbu vypraviteli pohřbu (zpravidla ale nikoliv výhradně budou vypraviteli pohřbu rodiče), který vypravil pohřeb nezaopatřenému dítěti.
2. Nezaopatřené dítě má trvalý pobyt na území ČR. Pokud se jedná o dítě mrtvě narozené, podmínka trvalého pobytu dítěte na území ČR není požadována.

2. Vysvětlení stávající terminologie – fetální úmrtí

Dle stávajícího znění zákona o státní sociální podpoře nárok na pohřebné vzniká nejen v případě pohřbení dítěte, které se narodí živé a teprve následně umírá, ale rovněž v případě, kdy se dítě narodí mrtvé.

Definici mrtvě narozeného dítěte přitom dovozujeme z § 82 odst. 2 zákona o zdravotních službách, který definuje plod po potratu. Tím se dle uvedeného ustanovení rozumí plod, který po úplném vypuzení nebo vynětí z matčina těla neprojevuje ani jednu ze známek života a jeho porodní hmotnost je nižší než 500 g, případně nelze-li jeho hmotnost zjistit, bylo-li těhotenství kratší než 22 týdnů. Logickým argumentem *per eliminationem* se pak plod, který nespadá pod definici vymezenou § 82 odst. 2 zákona o zdravotních službách označuje za mrtvě narozené dítě. Jinými slovy, fetální úmrtí s hmotností do 499 g se považují za plod po potratu, fetální úmrtí s hmotností 500 g a vyšší by se označuje za mrtvě narozené/mrtvorozené dítě.

Pokud žena před porodem podstoupí umělé přerušení těhotenství, pak vyňatý/vypuzený plod bude plodem po umělém přerušení těhotenství. To je terminologie, kterou používá jak zákon o zdravotních službách, tak zákon o umělém přerušení těhotenství. Legislativním nedostatkem je to, že žádný právní předpis nereflektuje rozlišení případů, kdy k umělému přerušení těhotenství dochází v období do 22. týdne těhotenství a kdy k němu dochází po tomto týdnu.

Pokud bychom totiž chtěli zachovat systematiku zákona o zdravotních službách, který rozlišuje plod po potratu a mrtvě narozené dítě, pak by zřejmě bylo namístě rozlišit také plod po umělém přerušení těhotenství a mrtvě narozené dítě po umělém přerušení těhotenství.

Kontroverzi vyplývající z uvedené legislativní nepřesnosti pro tuto chvíli nechávám stranou. Pro účely obhajoby návrhu legislativní změny zákona o státní sociální podpoře totiž terminologické rozlišení jednotlivých typů fetálních úmrtí (tj. to, zda se jedná o plod po potratu, plod po umělém přerušení těhotenství nebo mrtvě narozené dítě není relevantní). Legislativní změnu totiž vážeme na již existující právo rodičů pohřbít nejen mrtvě narozené děti, ale rovněž plod po potratu nebo plod po umělém přerušení těhotenství (viz dále).

3. K právu na pohřbení po novelizaci v 2017

K 1. 9. 2017 nabyla účinnosti novela zákona o pohřebnictví, podle něhož **je nyní umožněno vydat k pohřbení také plod po potratu a plod po umělém přerušení těhotenství**, a to v kategorii „jiné lidské pozůstatky“.

Veřejný ochránce práv ČR, JUDr. Pavel Varvařovský, se již v roce 2013 vyjádřil k této problematice následovně: *„Není žádný rozumný důvod pro to, aby rodiče dětí, které zemřely ještě před porodem, nemohli požádat o vydání svého mrtvě narozeného dítěte za účelem jeho pietního pohřbení dle svého přání. Podle ochránce by právní úprava vydání mrtvě narozeného dítěte, včetně plodu po potratu, za účelem jeho pietního pohřbení měla umožnit.“*

V souladu s jeho vyjádřením současné znění § 2 písm. b) zákona o pohřebnictví stanoví, že jinými lidskými pozůstatky jsou plod po potratu, včetně biologických zbytků potratu, není-li možné je od plodu oddělit a vždy plod po umělém přerušení těhotenství. Tyto lze vydat k pohřbení postupem podle zákona o pohřebnictví.

V návaznosti na uvedené ustanovení zákona o pohřebnictví pak současné znění § 91 zákona o zdravotních službách stanoví, že *„plody po potratu, které nebyly jako jiné lidské pozůstatky vydány k pohřbení postupem podle zákona o pohřebnictví, se zpopelňují v krematoriu odděleně od anatomicko-patologického odpadu, a to na základě smlouvy uzavřené mezi poskytovatelem a provozovatelem krematoria.“*

Ze zákona o zdravotních službách a zákona o pohřebnictví tedy jednoznačně vyplývá, že plod po potratu ve smyslu § 82 odst. 2 zákona o zdravotních službách lze vydat k pohřbení. Pokud není vydán k pohřbení, pak se zpopelňuje v krematoriu.

Zajímavostí i v tomto kontextu je, že zvláštní zacházení, které je stanoveno pro plod po potratu, který se v případě nevydání k pohřbení postupem podle zákona o pohřebnictví zpopelňuje v krematoriu, odděleně od anatomicko-patologického odpadu, se zřejmě nevztahuje na plod po umělém přerušení těhotenství. S plodem po umělém přerušení těhotenství by tedy v souladu se zákonem o zdravotních službách zřejmě mělo být, na rozdíl od plodu po potratu, zacházeno jako s jiným anatomicko-patologickým odpadem a měl by být společně s ním spálen ve spalovně.

I zde si kladu otázku, zda se jedná o záměrné odlišení režimu nakládání s plody po potratu a plody po umělém přerušení těhotenství, nebo zda se jedná pouze o legislativní mezeru. Opět však zdůrazňuji, že pro možný vznik nároku na pohřebné terminologická nejasnost v zákoně o zdravotních službách není podstatná.

4. Návrh legislativní změny a jeho odůvodnění

Po novelizaci zákona o pohřebnictví v roce 2017 paradoxně vznikl stav, kdy sice lze pohřbít i plody po potratu a plody po umělém přerušení těhotenství, nicméně dávka sociální podpory osobám vypravujícím pohřeb nenáleží.

Ust. § 47 odst. 3 zákona o státní sociální podpoře uvádí, že podmínka trvalého pobytu na území České republiky se nezjišťuje, jedná-li se o dítě mrtvě narozené. Terminologie tohoto ustanovení koresponduje s terminologií zákona o zdravotních službách a zákona o pohřebnictví, a je zřejmé, že nárok na pohřebné mají rodiče pouze v případě fetálního úmrtí s hmotností plodu nad 500 g, případně jedná-li se o těhotenství delší než 22 týdnů.

Za mrtvě rozené dítě dle stávající terminologie zákona o zdravotních službách nelze označit plod po potratu, ani plod po umělém přerušení těhotenství. Pro extenzivní interpretaci terminologie obsažené v zákoně o státní sociální podpoře nenacházím oporu. Naopak, extenzivní výklad, který by do skupiny „dětí mrtvě narozených“ ve smyslu zákona o státní sociální podpoře zahrnul i plody po potratu nebo plody po umělém přerušení těhotenství by byl zjevně v rozporu s terminologií obsaženou v zákoně o zdravotních službách a zákoně o pohřebnictví. Vzhledem k požadavku na interpretaci právního textu v rámci systematiky jednotlivých právních předpisů a právního řádu jako celku by takový výklad patrně neobstál.

V praxi tak v současné době nastávají případy, kdy v téměř totožných situacích jedni rodiče nárok na pohřebné mají, druzí nemají. Rozdíl je dán odlišnou vahou plodu po potratu, resp. odlišnou délkou těhotenství. Pokud je plod zvážen a hmotnost je stanovena na 502 g, pak se jedná o mrtvě narozené dítě, rodiče mohou vypravit pohřeb a mají nárok na pohřebné. Pokud je stanovena hmotnost 499 g,

pak se jedná o plod po potratu, příp. plod po umělém přerušení těhotenství, rodiče mohou vypravit pohřeb, nárok na pohřebné jim však nenáleží.

Osobně pro takové rozlišení nenacházím rozumný důvod a považuji je za nespravedlivé. Dle mého soudu, pokud rodiče mají možnost vypravit pohřeb i plodu po potratu nebo plodu po umělém přerušení těhotenství, tj. stát jim toto právo garantuje explicitním ustanovením v zákoně o pohřebnictví, pak by bylo jen logické, aby těmto rodičům garantoval také právo na pohřebné.

Vzhledem k tomu, že současný právní stav nelze sanovat extenzivní interpretací zákona, jeví se mi jako jediná možnost legislativní změna zákona o státní sociální podpoře, konkrétně § 47 tak, aby ustanovení terminologicky zahrnovalo nejen dítě, resp. mrtvě narozené dítě, ale rovněž plod po potratu a plod po umělém přerušení těhotenství.

5. Doplnění ustanovení § 47 zákona o státní sociálních podpoře

Novelizovaný text § 47 zákona o státní sociální podpoře by pak mohl znít následovně:

„§ 47

Podmínky nároku na pohřebné

(1) Nárok na pohřebné má osoba, která vypravila pohřeb

a) dítěti, které bylo ke dni smrti nezaopatřeným dítětem, nebo

b) osobě, která byla ke dni smrti rodičem nezaopatřeného dítěte,

jestliže dítě nebo osoba uvedená v písmenu b) měly trvalý pobyt (§ 3) na území České republiky.

(2) Splňuje-li podmínky nároku na pohřebné více osob, náleží tato dávka jen jednou, a to osobě, která uplatní nárok na dávku jako první. Nárok na pohřebné vzniká dnem pohřbení podle zvláštního právního předpisu.

(3) Podmínka trvalého pobytu a bydliště podle § 3 se nezjišťuje pro nárok na pohřebné, jestliže jde o dítě mrtvě narozené.

(4) Nárok na pohřebné má rovněž osoba, která vypravila pohřeb plodu po potratu nebo plodu po umělém přerušení těhotenství postupem podle zvláštního právního předpisu.

Zvláštním právním předpisem, na který by § 47 odst. 4 zákona o státní sociální podpoře odkazoval by byl zákon o pohřebnictví zakotvující jednak definici jiných lidských pozůstatků zahrnujících jak plody po potratu, tak plody po umělém přerušení těhotenství, jednak právo osoby stanovené § 114 odst. 1 občanského zákoníku požádat poskytovatele zdravotních služeb o vydání jiných lidských pozůstatků k pohřbení.

Praha, 5. 6. 2022

JUDr. Barbora Steinlauf, MA, Ph.D.
advokátka